

Din Felsefesi Açısından
Mâtürîdî Gelen-Ek-i

KLASİK VE ÇAĞDAŞ METİNLER SEÇKİSİ

-III-

Derleyen:
RECEP ALPYAĞIL

Din Felsefesi Açısından
Mâtürîdî
Gelen-Ek-i

Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi
III

Derleyen:
RECEP ALPYAĞIL

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2016

Sertifika no: 17313

İZ YAYINCILIK: 951

inceleme araştırma dizisi: 361

ISBN: 978-605-326-170-4

İstanbul, 2016

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi 12/266, Topkapı-İstanbul

telefon: (212) 5207210 • faks: (212) 5115791

www.iz.com.tr • bilgi@iz.com.tr

facebook.com/izyayincilik • twitter.com/izyayincilik

instagram.com/izyayincilik • youtube.com/izyayincilik

kapak: Hamdi akyol

Basıldığı yer: Çevik Matbaacılık Davutpaşa Caddesi Besler İş

Merkezi No: 20/18-19 Topkapı/İstanbul (Sertifika no: 12095)

Din Felsefesi Açısından
Mâtürîdî
Gelen-Ek-i

Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi
III

Derleyen:
RECEP ALPYAĞIL

Prof. Dr. Recep Alpyağılı; İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Felsefe sahnesinde, İslam hikmetinin yeterince bilinmediğini ve çağdaş felsefeye taşınmadığını düşünen yazar, bu güçlüğün üstesinden gelme yollarının arayışı içindedir. Halen, "Mülemma Düşünceler" adını verdiği bir proje üzerinde çalışmaktadır.

Bu süreçte yayımlanmış eserleri şunlardır:

- *Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelen-ekler: Kesişen Yollar* (2016).
- *Felsefe Dili Olarak Türkçenin Gelişim Aşamaları ve Felsefe Sözlüklerimiz I*, der. (2015).
- *Felsefe Dili Olarak Türkçenin Gelişim Aşamaları ve Felsefe Sözlüklerimiz II*, der. (2015).
- *Mufassal Kâmûs-ı Felsefe: Felsefe Sözlüğü*, Rıza Tefvik, çeviri yazı (2015).
- *Lûgatçe-i Felsefe: Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İsmail Fenni Ertuğrul, çeviri yazı (2015).
- *Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen-ek-i: Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi I-II*, der. (2014).
- *Evrım ve Tasarım: Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*, der. (2013).
- *Kimin Tarihi, Hangi Hermenötik? –Kur'an'ı Anlama Yolunda Felsefi Denemeler I* (2013).
- *Wittgenstein ve Kierkegaard'dan Hareketle Din Felsefesi Yapmak* (2013).
- *Türkiye'de Bir Felsefe Gelen-ek-i Kurmaya Çalışmak: Feylesof Simalardan Seçme Metinler I-II*, der. (2010).
- *Türkiye'de Otantik Felsefe Yapabilmenin İmkânı ve Din Felsefesi* (2010).
- *Gelen-eksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar I-II*, der. (2011).
- *Fark ve Yorum –Kur'an'ı Anlama Yolunda Felsefi Denemeler II* (2009).
- *Derrida'dan Caputo'ya Dekonstrüksiyon ve Din* (2007).

İçindekiler

Önsöz.....	11
Teşekkür.....	15

I. BÖLÜM

EBÛ HANİFE'NİN MİRASI VE MÂTÜRİDÎ GELEN-EK-İNİN İSLAM DÜŞÜNÇESİNDEKİ YERİ

Mâtürîdî Gelen-ekinin Teşekkül Sürecinin Teorik Temelleri:	
Mâverâünnehirli Mütekellim Hanefîlerin Din Anlayışı (<i>Abdullah Demir</i>).....	19
İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik (<i>A. K. M. Eyub Ali</i>).....	49
Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelâm İlmindeki Yeri (<i>Recep Önal</i>).....	66
Hanefîlerde Akâidden Kelâma Dönüşüm: Mâtürîdî	
Gelen-ekinin Tarihsel Teşekkül Süreci (<i>Abdullah Demir</i>).....	93
Kelam Tarihinde Yeni Kaynaklar: <i>Kitâbü't-Tevhîd</i> (<i>Joseph F. Schacht</i>).....	116
<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'in Mâtürîdî'ye Aidiyeti (<i>Daniel Gimaret</i>).....	130
<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'in Arapça Neşri (<i>Richard M. Frank</i>).....	134
<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'in Arapça Neşrinin Tenkidi (<i>Josef van Ess</i>).....	137
<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'in Arapça Neşrinin Tenkidi (<i>Abdulemir A'sem</i>).....	151
<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'in Türkçe Tercümesinin Tenkidi (<i>Ömer Türker</i>).....	155
Mâtürîdî ve <i>Te'vîlâtü'l-Kur'ân</i> Adlı Eseri (<i>Manfred Götz</i>).....	174
İslâm İnancının Ana Umdeleri / <i>el-Umde fi'l-Akâid</i> (<i>Ebü'l-Berekât en-Neseffî</i>).....	202
Mâtürîdî ve Eş'arî Arasındaki İhtilaflar (<i>Şeyhülislam M. Esad Efendi</i>).....	230
İleri Okumalar İçin Kaynakça.....	236

II. BÖLÜM

DİNİ EPİSTEMOLOJİ (NAZAR BAHSİ)

İstidlâ Yoluyla Bilgi Edinme [<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'den] (<i>İmâm Mâtürîdî</i>).....	253
Mâtürîdî'nin Bilgi Teorisinin Belirgin Özellikleri (<i>Aldila İshak</i>).....	259
Mâtürîdî'nin Dini Epistemolojisi (<i>Mustafa Cerić</i>).....	279
Mâtürîdî'ye Göre Akıl ve Dinî Tasdik (<i>J. Meric Pessagno</i>).....	312

Mâtürîdî'nin Dini Epistemolojisinde Delillerin Doğası Üzerine (<i>Hasan Özalp</i>)	322
Akılla Bilginin Elde Edilmesine Dair Mesele (<i>Ebü Şekûr el-Keşşî es-Sâlimî</i>).....	336
Bilgi Kaynağı Olarak Akıl (<i>Ebü'l-Muîn en-Neseî</i>)	343
Taklid ve Mukallidin İmanı (<i>Ebü'l-Muîn en-Neseî</i>).....	350
Aklın İşlevi (<i>Zâhid Saffar el-Buharî</i>).....	376
Delilin Hakikati ve Tanrı'yı Bilmek (<i>Zâhid Saffar el-Buharî</i>).....	386
Bilgi ve Düşünmenin Zorunluluğu Hakkında (<i>Alâeddin Üsmendî</i>)	390
İman, Tasdik ve İkrardır (Ömer en-Neseî / <i>Sadeddin Taftazanî</i>)	403
Tasdik Olarak İman (<i>Wilfred Cantwell Smith</i>)	407
Mâtürîdî Düşüncesinde "Şâhidin Gâibe Delâleti" Argümanı (<i>Tahir Uluç</i>)	430
Maturidilikte İlhamın Epistemolojik Değeri (<i>Harun Çağlayan</i>).....	439
Akıl ve Vahiy (<i>Arthur S. Tritton</i>).....	455
İnanç Ahlakı (<i>William K. Clifford</i>).....	467
İleri Okumalar İçin Kaynakça.....	476

III. BÖLÜM

ONTO-TEOLOJİ (EL-MESÂİLÜ'L-İLAHİYYÂT)

A. TANRI'NİN VARLIĞINA İLİŞKİN DELİLLER	487
1. KOZMOLOJİK DELİL VE MÂTÜRÎDÎ KOZMOLOJİ	489
Âlemin Hudûsu ve Bir Muhdisin Lüzumu [<i>Kitâbü't-Tevhîd'den</i>] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	489
Âlemin Hudûsu [<i>Te'vilâtü'l-Kur'an'dan</i>] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	499
Hudûs Delili (<i>Ebü'l-Yusr Pezdevî</i>).....	503
Âlemin Hudûsu ve Yaratıcının İspatı Hakkında (<i>Ebü Şekûr el-Keşşî es-Sâlimî</i>).....	507
Âlemin Hudûsu (<i>Ebü'l-Muîn en-Neseî</i>)	513
Âlemin Hudûsünün İspatı (<i>Mahmud b. Zeyd el-Lâmişî</i>).....	532
Âlemin Hudûsu ve Yaratıcının Vücûbu (<i>Nûreddîn es-Sâbûnî</i>).....	536
Allah'ın Varlığı Hususunda Mâtürîdî'nin Delilleri (<i>Lutpi İbrahim</i>).....	542
Allah'ın Varlığının Delili (<i>A. K. M. Eyub Ali</i>).....	547
Mâtürîdî'nin Hudûs Delili (<i>Fatma Aygün</i>).....	554
Tab' Kavramının Kelâmî Eleştirisi (<i>Marie Bernand</i>)	575
Mâtürîdî ile Neseî'nin Atomculuk Anlayışı ve "Tabâî" Kavramı (<i>Alnoor Dhanani</i>)	606
2. TELEOLOJİK DELİL	617
Gâye ve Nizâm Delili [<i>Te'vilâtü'l-Kur'an'dan</i>] (<i>İmam Mâtürîdî</i>)	617
Mâtürîdî'de Hikmet ve Tedbîr Delili (<i>Fatma Aygün</i>).....	621
Fıtrat Delili [<i>Te'vilâtü'l-Kur'an'dan</i>] (<i>İmam Mâtürîdî</i>)	636
Allah'ın Varlığı'nı Aklen Bilmeye İlişkin Mâtürîdî'nin Fıtrat Delili (<i>Fatma Aygün</i>)	640
B. TANRI'NİN SIFATLARI (TEVHİD)	669
O Allah Birdir [<i>Te'vilâtü'l-Kur'an'dan</i>] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	671
Yaratıcının Tevhîdi (<i>Nûreddîn es-Sâbûnî</i>).....	683
Tanrı Kavramı ve O'nun Birliği (<i>Zâhid Saffar el-Buharî</i>).....	688

“Allah, Mahlûkatı Niçin Yarattı?” Sorusu ve Hakîm Sıfatı [<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'den] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	694
“Allah Alemi Niçin Yarattı” Sorusu (<i>Zâhid Saffar el-Buharî</i>).....	698
Yüce Allah ve Sıfatları Hakkında (<i>Şemsüddin es-Semerkandî</i>).....	704
Tekvîn ve Mükevven (<i>Nûreddîn es-Sâbûnî</i>).....	716
Tekvîn ve Mükevven Hakkında Bir Tartışma (<i>Fahrettin er-Râzî</i>).....	722
Mâtürîdî'de Epistemolojik Açıdan Nübüvvetin İspatı (<i>Mustafa Can</i>).....	732
Mâtürîdî ve Teslis Eleştirisi (<i>David Thomas</i>).....	754
Hıristiyanların “İsa Mesih'in, Allah'ın Oğlu Olduğu” İddialarını Red [<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'den] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	760
C. DİN DİLİ	769
<i>Te'vîlâtü'l-Kur'an</i> 'ın Mukaddimesi ve Şerhi (<i>Alâüddin Semerkandî</i>).....	771
Mâtürîdî'nin Hermenötiğinin Bazı Yönleri (<i>A. M. Ahmed Galli</i>).....	777
Mâtürîdî'ye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi (<i>Hanifi Özcan</i>).....	789
Mâtürîdî Üzerinden Taberî'yi Yeniden Okumak: Hicri Üçüncü Asra Yeni Bir Bakış (<i>Velid A. Salih</i>).....	805
İleri Okumalar İçin Kaynakça.....	838

IV. BÖLÜM

AHLAK METAFİZİĞİ

A. ÖZGÜR İRADE	857
Kaza ve Kader Hakkında [<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'den] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	859
Mâtürîdî'nin Ahlâk Kuramı (<i>Fethi Kerim Kazanç</i>).....	869
Mâtürîdî'ye Göre İnsan Fiilleri (<i>J. Meric Pessagno</i>).....	933
İnsan Fiilleri Konusunda Mâtürîdî'nin Görüşleri (<i>Daniel Gimaret</i>).....	938
Mâtürîdî Kelâmında İlâhî ve İnsanî Fiil (<i>Angelika Brodersen</i>).....	948
İrâde-i Cüz'iyeye Risâlesi (<i>Muhammed Akkirmânî</i>).....	962
İrâde-i Cüz'iyeye Risâlesi (<i>Esîrizâde Abdülbâki Efendi</i>).....	981
Mâtürîdîliğin ve Eş'arîliğin Kesb Görüşünün Hakikatinin Açıklanması (<i>Abdülkadir el-Hamzavî</i>).....	988
İrâde-i Cüz'iyeye Risâlesi [<i>El-Mebâhisü'd-Defniyye</i>] (<i>Kütahyalı Ahmed Âsım Efendi</i>).....	1003
Kütahyalı Ahmed Âsım Efendi'nin <i>el-Mebâhisü'd-Defniyye</i> <i>fi Hakki'l-İrâdeti'l-Cüz'iyeye</i> Adlı Eserinin Tahlili (<i>Mehmet Fatih Soysal</i>).....	1033
B. KÖTÜLÜK SORUNU	1061
İslam Düşüncesinde Kötlük Sorunu (<i>Mahmoud M. Ayoub</i>).....	1063
“Her Güzel Olan Şey, Aklen Güzel ve Her Çirkin Olan da Aklen Çirkindir” [<i>Kitâbü't-Tevhîd</i> 'den] (<i>İmam Mâtürîdî</i>).....	1089
Allah, Zulümle Nitelenemez (<i>Zâhid Saffar el-Buharî</i>).....	1091
Mâtürîdî Düşüncede Kötlük Kavramının Kullanımları (<i>J. Meric Pessagno</i>).....	1095
“İyilik ve Kötlük Akıl ile Tespit Edilir” (<i>Sadrüşşerîa es-Sânî</i>).....	1116
İleri Okumalar İçin Kaynakça.....	1033

V. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DÖNEM: MÂTÜRÎDÎ GELEN-EK-İNİN EK-İ

Sünnî Kelâmda İbn Sinacı Dönüşümün Bir Yönü (<i>Robert Wisnovsky</i>)	1161
Zâhid Kevserî ile Mustafa Sabri Efendi <i>Karşılaşmasının</i> Mâtürîdî Gelen-eki Açısından Taşındığı Anlam ve Önem (<i>Recep Alpyağlı</i>)	1191
Mâtürîdî'ye Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitabın Kurtuluşu (<i>Recep Önal</i>)	1198
Ehl-i Kitap (<i>İmam Mâtürîdî</i>)	1232
Mâtürîdî'de Kadın ve Erkek Arasındaki Hukuka Dair Bazı Mülâhazalar (<i>Hülya Terzioğlu</i>)	1242
<i>Şerh-i Akâid-i Neseî Tercümesi</i> 'ndeki Sehv ve Hatalara Dair (<i>Çerkeş Şeyhi-zâde Mehmet Tevfik Efendi</i>)	1258
Muhammed b. Şebîb'in Düşüncesinin Yeniden İnşâsı (<i>J. Meric Pessagno</i>)	1270
İleri Okumalar İçin Kaynakça	1287

Ehl-i Kitap¹

(İmam Mâtürîdî)

Ankebut 29/46 (Cilt: 11, s. 129-130)

“Ehl-i Kitaptan zulmedenler bir yana, onlarla en güzel şekilde mücadele edin ve şöyle deyin: Bize indirilene de, size indirilene de inandık; bizim Tanrımız da, sizin Tanrınız da birdir, biz O’na teslim olmuşuzdur.”

“Ehl-i Kitaptan zulmedenler hariç, onlarla en güzel şekilde mücadele edin” ayeti üç farklı şekilde yorumlanabilir:

[1] Bunlardan birinci şudur: Ehl-i Kitaptan zulmedenler hariç, onlarla en güzel şekilde mücadele edin. Zalimlerle ne en güzel şekilde ne de bunun dışındaki bir şeyle mücadele edin. (Çünkü) onlar hücceti (delili) kabul etmezler. (Hatta) onlar, hüccet kendilerini ilzam etse bile ona iman etmezler. Onlar, inatçı ve kibirlidirler (inat ve kibir ehlidirler). Birinciler (Ehl-i Kitaptan zulmetmeyen kimseler) ise hücceti kabul ederler ve ona iman ederler.

[2] “Ehl-i Kitapla en güzel şekilde mücadele edin” ifadesiyle ilgili ikinci yoruma gelince; “Ehl-i Kitaptan zulmedenler hariç/müstesna” şeklindeki ifade bundan öncekinin ikincisi değildir. Aksine yeni bir başlangıç cümlesidir. Sanki Allah Teâlâ âyetin başı “Sizden zalimler müstesna, bize indirilene inandık, deyiniz” den, sözü edilen âyetin sonuna kadar olan kısmı söylemiştir. Yani onlara bunu deyiniz, onlarla mücadele etmeyiniz. Çünkü siz her ne kadar onlarla mücadele etseniz bile, onlar iman etmeyeceklerdir. Bu durum *“Onlardan zulmedenler hariç, insanların sizin aleyhinde (kullanabilecekleri) bir delili bu-*

1 Çev. Recep Önal. Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, I-XVII, nşr. Ahmet Vanlıoğlu ve diğr. (İstanbul: Mizan Yayınları, 2005-2010).

lunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun." (Bakara 2/150) ayetinde² de görünmektedir.

"Ehl-i Kitaptan zulmedenler müstesna, onlardan korkmayın" ifadesine gelince, aynı şekilde buradaki ikinci ifade de birinci ifadenin peşi sıra gelen bir ifade olarak anlaşılmalıdır. (Çünkü) burada bir yasak söz konusudur. Yani "onlardan değil benden korkun" şeklinde yasağın (nehyin) başlangıcıdır. Buna göre birinci âyetin anlamı bu âyetin benzeri gibi anlaşılabilir.

[3] Ayetin üçüncü yorumu ise şöyledir: "Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik, deyin ilh." ifadesinin kendilerine emredilen "güzel mücadele" olması mümkündür. Çünkü bu aklın ve fıtratın kabul ettiği, kitaplar ve peygamberlerin getirdiği bir hakikattir ve bunun reddi imkânsızdır. Bazıları "Ehl-i Kitapla en güzel şekilde mücadele edin" ifadesiyle ilgili olarak şunu demişlerdir: Yani, onlardan doğru sözlü olup Hz. Muhammed'in özelliklerini ve kitaplarındaki hakikati gizlemeyenlerle mücadele edin. Ancak hakikati gizlediklerini ve doğru sözlü olmadıklarını bildiğiniz kimselerle mücadele etmeyin. Bu durum "... Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun." (Nahl 16/43) ayetinde³ ifade edilmiştir. Birincisi (yani anlayışlı olanlarla mücadele etme) "Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz..." (Âl-i İmrân 3/64) ayetindeki gibidir.⁴ Güzel mücadele, kitabın getirdiği ve aklın gerekli gördüğü bir durumdur.

Yine bu âyette din konusunda kâfirlerle münazara ve mücadele etmenin caiz olduğuna dair bir delil vardır. Aynı şekilde "... Onlarla en güzel şekilde mücadele et!" (Nahl 16/125) ayeti⁵ de bunun caizliğine delalet etmektedir. Dolayısıyla bu durum, onlarla (kâfirlerle) münazaranın caiz olmadığını söyleyenlerin dediği gibi değildir. Çünkü İslam'ın delilleri ve burhanlarını bilmedikleri için onlarla mücadele ve münazarayı yasaklarlar. Bunlardan bazıları şöyle demiştir: Kendileriyle anlaşma yapılmamış olanlarla (zımmi olmayanlarla) kılıçla mücadele edin. Kendileriyle anlaşma yapılmış ve kitabı olanlarla delillerle mücadele edin. Bazıları da bu âyetin (Nahl 16/125), "Allah'a iman etmeyenler-

2 Ayetin tam manası şöyledir: "(Evet Resûlüm!) Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki Onlardan zulmedenler hariç, insanların sizin aleyhinde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız."

3 Ayetin tam manası şöyledir: "Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun."

4 Ayetin tam manası şöyledir: "(Resûlüm!) de ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz."

5 Ayetin tam manası şöyledir: "(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapmaları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."

le savaşın..." (Tevbe 9/29) ayetiyle⁶ nesh edildiğini söylemiştir. Onlardan bir kısmı ise şunu söylemişlerdir: Size cizye verenlere ağır söz söylemeyin ve onlara güzel bir dille hitap edin. Cizye ödemeyenlere ise sert bir üslup kullanın ve onlara karşı kılıçla mücadele edin. *Allah en iyisini bilir.*

Bakara 2/62 (Cilt: 1, s. 145)

"Şüphesiz iman edenler; Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiîlerden de Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir."

"İman edenler, Yahudiler ve Hıristiyanlar... ilh" ifadesi ile ilgili olarak şöyle söylenmiştir: Yahudi, Hıristiyanlar ve işte bunların bu âyetin zahiriyle alakalı olması caizdir. Çünkü onlar, "Biz Allah'a ve ahiret gününe iman ettik. Bizze herhangi bir korku yoktur, üzülmez de." diyorlardı. Ancak onların bu iddialarına çeşitli açılardan cevap verilir:

Bunlardan birincisi şudur: Allah Teâlâ "İman edenler" sözüyle mü'minleri zikretmiştir. Onların imanlarından da başka bir ayette *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Onlar şöyle derler: 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız...'"* (Bakara 2/85) şeklinde söz edilmiştir. Halbuki onlar (Yahudi ve Hıristiyanlar), *"Bazılarına inanır, bazılarını inkâr ederiz"* (Nisâ 4/150)⁷ demek suretiyle peygamberlerin arasını ayırmışlardır. Aynı şekilde "Bir kısmına inanır, bir kısmını inkâr ederiz" demek suretiyle de kitapların arasını ayırmışlardır. Bu nedenle Allah Teâlâ'nın bu ayette bahsettiği kimseler peygamberlerin ve kitapların da hepsine iman edenlerdir. Şayet onların (Yahudi ve Hıristiyanların) imanları bu şekildeyse o zaman onlar için bir korku yoktur ve üzülmeceklerdir.

İkincisi ise (yukarıdaki ayette) Allah'a imandan bahsedilmesidir. Burada Allah'a imandan kasıt, peygamberlerin ve kitapların hepsine imandır. Fakat onlar, Allah'a iman etmiyor ve gerçek manada O'nu tanımıyorlar.

Ya da şöyle denilebilir: (Ayette) Salih amellerden bahsedilmiştir. Peygamberlerden bir kısmını inkâr etmek ise Salih amellerden değildir. İşte bu nedenle onların mezkûr ayete olan referansları hükümsüz kalmıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

6 Ayetin tam manası şöyledir: "Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."

7 Ayetin tam anlamı şöyledir: "Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip 'Bazılarına inanır, bazılarını inkâr ederiz' diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu?"

Ayetle ilgili olarak denildi ki; burada takdim tehir yapılmıştır. Buna göre [Allah Teâlâ] sanki şöyle buyurmuştur: *"Yahudi ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe inananlar ve iman edenler..."*

Mu'tezîle de ayette geçen *"Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir."* ifadesinin zahiri manasını referans alarak şöyle demiştir: *"Kebîre sahibi (büyük günah işleyen) için korku ve üzüntü vardır. Eğer ke-bîre sahibi mü'min olsaydı, ona korku ve üzüntü olmazdı. Çünkü ayette iman edenlere bir korku olmayacağı ve üzülmeyecekleri haber verilmiştir. Bu da ayette büyük günah işleyenin büyük günah işlediği zaman imandan çıkacağına delalet eder."*

Onlara (Mu'tezîle) cevaben denilir ki; Bu ifade, mü'minler için her zaman korku ve üzüntüyü ortadan kaldırmamıştır. Dolayısıyla Mü'minlerin bir vakit korkmaları başka bir vakit korkmamaları muhtemeldir. Çünkü her bir mü'min için diriliş gününün bir korkusu ve ürpertisi vardır. Hatta Peygamberler bile *"Allah'ın peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi' dediği gün, 'Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin' diyeceklerdir."* (Mâide 5/109) ayetinde belirtildiği üzere diriliş gününün korkusu ve ürpertisiyle karşılaşacaklardır. Öyleyse mü'minler cennete girip de kalacakları yerlere ulaştıklarında korku ve hüznün kendilerinden giderilecektir. Buna göre mümin için bir vakit korku varken başka bir vakit bu korku yoktur. *Doğrusunu Allah bilir.*

Sâbiler hakkında ihtilaf edilmiştir: (Onlar hakkında) şöyle denildi: Sâbîler, meleklerle tapan ve Zebur okuyan bir topluluktur. Yine denildi ki; Onlar yıldızlara tapıyorlardı. Bir başka görüşe göre onlar; Mecusiler ve Hıristiyanlar arası bir topluluktur. Ayrıca onların Yahudiler ve Mecûsîler arası bir topluluk oldukları da söylenmiştir. Yine denildiğine göre onlar, Zenâdîka mezhebini benimseyen, iki tanrıya inanan, kitapları olmayan bir topluluktur. Bizim onlar hakkında bilgimiz de yoktur.

Bakara-256 (Cilt: 1, s. 158-161)

"Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir."

"Dinde zorlama yoktur" yani din konusunda hiçbir kimse zorlanamaz. Eğer te'vîli (manası) bu şekilde ise bu, bir kısmı dışında diğer bir kısmıyla ilgilidir.

Bazıları bu ifadeyle ilgili şunu söylemişlerdir: Bu ayet Mecusiler ve Ehli Kitaptan Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında inmiş olup, kendilerinden cizyelerinin kabul edilmesi ve din konusunda (İslam'a girme konusunda) zorlanmalarını ifade eder. (Ancak) bu durum Arap müşrikleri için geçerli değildir. Onlardan cizye kabul edilmez. Bu nedenle onların İslâm'ı kabul etme veya

kılıç dışında (savaşmaktan) başka bir seçenekleri yoktur. Dolayısıyla onlar ya Müslüman olacaklar ya da öldürülecekler. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber'in Münzir b. Fûlan'a şöyle bir mektup yazdığı rivayet edilmiştir: "Araplara gelince onlardan İslam veya kılıç dışında bir şey kabul etme. Ehli Kitap ve Mecusilere gelince onlardan cizyeyi kabul et." Kur'an'da da bu ifade "...Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız..."⁸ şeklinde geçmiştir.

"Dinde zorlama yoktur" ifadeyle ilgili bir gurup şöyle demiştir: Yani hiçbir din zorlamayla kabul edilmez. Zorlamayla kabul edilse bile o, iman olmaz. İkincisi/Çünkü doğruluk (rüşd) yanlışlıktan (ğayy) ayrılmıştır. Bu durum herkese de açıkça beyan edilmiştir. Hatta/Öyle ki zorlamayla değil, ortaya çıkma ve beyandan önce de dini kabul ederse böyledir. Bazıları da "Dinde zorlama yoktur" ifadesiyle ilgili olarak şöyle demiştir: Yani İslam'dan sonra/Müslüman olduktan sonra taatlere (İslam'ın emir ve yasaklarına) uyulmasında (mü'minlere) zorlama yoktur. Çünkü Allah Teâlâ, bu taatleri müminlerin kalplerine sevdirmiştir. Bu nedenle bunları yapmaya zorlanmazlar.

Bunun anlamı şudur: Daha önceki milletlerde bir takım sıkıntılar ve zorluklar vardı. Allah Teâlâ, var olan bu zorluk ve sıkıntıları bu ümmetin üzerinden hafifleterek kaldırmıştır. Bunun delili de "...Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!..." (Bakara 2/286)⁹ ayeti ile "...Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir..." (A'râf 7/157)¹⁰ ayetidir. Bunun örneği de çoktur. Dolayısıyla geçmiş ümmetlere ağır olan yükümlülükler bu ümmete hafifletilmiştir. Hafifletildiği zaman da buna (dine) zorlanmazlar.

Bazıları da, "Dinde zorlama yoktur" ayetinin Hz. Peygamber'in "İnsanlar Allah'tan başka ilah yoktur sözünü söyleyinceye kadar onlarla savaşmakla emr olundum. Bu sözü söyledikleri zaman İslam'ın hakkı dışında canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar."¹¹ sözüyle neshedildiğini söylemiştir.

8 Ayetin tam anlamı şöyledir: "Bedevilerden (seferden) geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratar."

9 Ayetin tam anlamı şöyledir: "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"

10 Ayetin tam anlamı şöyledir: Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır."

11 Buhârî, İman 17; Müslim, İman 32-36.

Bir kısmı da şöyle demiştir: Ensardan bir grubun çocuklarını Yahudiler emziriyordu. İslam gelince ensar topluluğu Müslüman oldu. Fakat Yahudilerin yanında kalan ensar çocuklarının bir kısmı babalarının (eski) dinlerinde kalma-ya devam etti. Bu durum karşısında babaları çocuklarını İslâm'ı kabul etmeye zorlamak istediler. Bunun üzerine "Dinde zorlama yoktur" ayeti nazil oldu.

(İmam Mâtürîdî r.a. dedi ki) Dindeki bu zorlama "...*Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi...*" (Hacc 22/78) ayetinde¹² ifade edilen anlama gelebilir.

"Doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır" ifadesine gelince; Yani İslam'la Allah'ı inkâr birbirinden (küfürden) ayrılmıştır. Bu konuda (insanlar) buna zorlanamazlar.

"Her kim tağutu inkâr ederse" sözüne gelince; Bu konuda ihtilaf edilmiş; tağutun şeytan olduğu söylenmiştir. Yine denilmiştir ki; Allah'tan başkasına ibadet edilen her put ve Allah'tan başkasına ibadet edilen dikili taşlar tâğuttur. Ayrıca tağutun, insanları (hakkı ve gerçeği) inkâr etmeleri ve yalanlamaları suretiyle Allah'tan başkasına ibadete çağıran kâhinler olduğu da söylenmiştir.

(İmam Mâtürîdî r.a. dedi ki) sözün özü; her kim, Allah'tan başkasına ibadete davet edeni inkâr edip onu bu davetiyle ilgili yalanlar ve Allah'a ibadete davet edene iman eder, onu tasdik ederse, işte bu kişi hakka davet edendir.

"Allah'a iman eder" ifadesine gelince; bu ifadede Allah'a imanın nebilerin, resullerin ve kitapların tamamına iman etme olduğuna dair delil vardır. Çünkü bu iman esasıyla beraber başka bir şey zikredilmemiştir. Zikredilen şey (nebi, resul, kitap vs.) inkâr ise Allah'a imanın hakikatini engeller. Zira Allah'a iman eden, O'na, emir ve yasaklarına, kanunlarına iman etmiştir. Fakat "...*Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız...*" (Bakara 2/285) ifadesini söyleyenin [bu sözünde], "...*Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız...*" (Nisâ 4/150) diyen topluluğun sözünü ret vardır. Çünkü Allah'a imanda bunların hepsine iman etme anlamı vardır.

"Kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır" ifadesi iki anlama gelebilir. Kendisini çözülmesi ve kopması mümkün olmayan sıkı bir bağa bağlamıştır. Onu ortadan kaldıracak bir delil de yoktur. "Kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır" ifadesi kendisine dayananın delil ve parlak burhanlarla sadece O'nun yardımına tutunduğu, anlamına da gelebilir; Bu bağ ondan ayrılmaz ve kaybolmaz.

Sonra bu ayette Mu'tezîlenin görüşünü çürüten bir anlam da söz konusudur. Çünkü Allah Teâlâ, Allah'a iman edenin buna sımsıkı yapıştığını bildiriyorken; Mu'tezîle, Allah'a iman ettiği halde kebîre sahibinin (büyük günah iş-

12 Ayetin tam anlamı şöyledir: "Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi; babanız İbrahim'in dininde (de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur'an'da) size 'müslümanlar' adını verdi. Öyle ise namazı kılın; zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin mevlânuzdur. Ne güzel mevlâdır, ne güzel yardımcıdır!"

leyen) cehennemde ebedi kalacağını söylemektedir. Eğer onların dediği gibi büyük günah işleyen bir kimsenin Allah'a iman ve O'nu tasdik etmesiyle Allah'ın vaad ettiği sevabının kesilmesi ve yok olması söz konusu ise, onların bu sözlerine karşılık, hangi ip bundan daha zayıftır? *Masumiyet Allah'a mahsustur.*

"Allah işitir ve bilir" ifadesine gelince; Söylediklerini işitir, sevaplarını da bilir; ya da imanlarını duyar, imanlarından dolayı alacakları mükafaatları bilir. *En iyisini Allah bilir.*

TEVBE-5 (Cilt: VI, s. 293)

"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları esir alın ve her geçit yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir."

"Haram aylar çıkınca" ifadesiyle ilgili olarak bazıları şöyle demiştir: "Haram aylar" (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) eman ve sözleşme aylarıdır. "Bu aylar "bitip geçtiğinde", "müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."

Yine bazıları da "bu haram aylar"la ilgili şu görüşü öne sürmüşlerdir: Haram aylar "Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylarıdır..." (Tevbe 9/36)¹³ ayetinde ifade edildiği üzere Allah'ın yarattığı ve haram kıldığı aylardır. "Onları (müşrikleri) bulduğunuz yerde öldürün" ifadesi de, ayette geçen edatın mekân işaret etmesinden dolayı onları bulduğunuz yerde öldürün manasındadır. Onların her yerde öldürülmesini emretmiştir. Çünkü herhangi bir mekanın dışında belirli bir mekanı özellikle zikretmemiştir. Diğer bir kısmı ise şöyle demiştir: Haram kılınan mekân dışında her yer kastedilmiştir. Delilleri ise, Bakara kıssasının anlatıldığı surede yer alan "Onları yakaladığınız yerde öldürün..." (Bakara 2/191)¹⁴ ayeti ile bu ayetin devamı olan "...Onlarla Mescid-i Harâm yanında savaşmayın..." ayetidir. Burada Allah, (Müslümanlara) Mescid-i Harâm hariç her yerde onların öldürülmesini emretmiştir. (Müşriklerin) Mescid-i Harama girmedikçe öldürülmemeleri de mümkündür. Rivayette de geçtiği üzere eğer Mescid-i Harama girmekten ve haccetmekten alıkonul-

13 Ayetin tam manası şöyledir: "Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir."

14 Ayetin tam anlamı şöyledir: "Ama onları yakaladığınız yerde öldürün ve sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den, siz de) onları çıkarın! Çünkü fitne (onların sizi küfre zorlamaları), öldürmekten daha kötüdür. Hem (onlar) orada sizinle savaşmadıkça, (siz de) onlarla Mescid-i Harâm yanında savaşmayın! Fakat sizinle savaşırlarsa, o takdirde onları öldürün! Kâfirlerin cezası işte böyledir."

dukları halde buraya girmeye kalkarlarsa öldürülürler. Nitekim Hz. Ali'nin Hacc mevsiminde çağrıda bulunarak şöyle dediği rivayet olunur: "Bu yıldan sonra (hiçbir müşrik) haccetmesin."¹⁵. Eğer girerlerse bu durumda öldürülürler. Yasaklandıktan sonra oraya girmeleri başlangıçta bize savaş açmaları gibi olur. Bizimle Mescid-i Haram'ın yanında savaşacak olurlarsa "...Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün..." (Bakara 2/191) ayetinde geçtiği üzere onlarla savaşırız. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

Ayette geçen "onları yakalayın" ifadesinin, onları esir alın, "onları esir alın" ifadesinin de onları hapsedin anlamına geldiği söylenmiştir. "Onları her geçit yerinde oturup bekleyin" ayetinde geçen "mersad/geçit yeri" ifadesi de yol anlamındadır. Allah Teâlâ "Müşrikleri öldürün" ifadesiyle güç yetirmeleri ve buna güçlerinin yetmesi durumunda onları öldürmelerini; imkân ölçüsünde "onları esir almaları", kaleye girdiklerinde hapsetmelerini; imkân olmadığında kaçmalarını engellemek için geçiş yollarını tutmalarını emretmiştir. Burada geçit tutmak (yolunda durmak) deyiminin fırsat kollama ve bekleme anlamlarında kullanıldığı söylenmiştir. Bununla ilgili olarak "ارصدته" yani "fırsatımı bulmak için bekledim" . ve şöyle de denilmiştir: "ترصدته" yani "onu bekledi". Bazıları da "her geçit" ifadesiyle ilgili şöyle demiştir: Bunun anlamı, sizi gözetledikleri her yol, demektir. Allah bununla adeta durumun onlar aleyhine zorlaşmasını, onları sıkıştırmak ve geri çekilmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Bu ayette dâru'l-harbe giysi, eşya ve yararlanılacak her şeyin taşınmasının yasaklanmasıyla ilgili delil vardır. Çünkü (Allah Teâlâ) muhasarayı, yollarının ve geçitlerinin tutulmasını emredip, işlerinin zorlaşmasını ve daralmalarını sağlamak suretiyle geri çekilmelerini amaçlamıştır. Oraya taşınan şey ise onların (müşriklerin) işlerini kolaylaştırıcı ve darlıklarını gidericidir. "Onları yakalayın, onları esir alın ve her geçit yerinde oturup bekleyin" ifadeleri şu anlama da gelebilir: Onlara karşı deliller ve burhanlar getirin ki, bunu kabul etmekten başka çareleri kalmamasın. Eğer sizin tarafınıza geçerlerse (ne ala), değilse onları bulduğunuz yerde öldürün."

"Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir" ifadesine gelince; bununla ilgili olarak bazıları şöyle demiştir: Allah Teâlâ, ayetin ilk kısmında 'müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün' buyurarak müşriklerin öldürülmesini emretti. Ayetin devamında da 'Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir' buyurdu. Bu ifadenin zahiri anlamından, iman edip de namaz kılmayan ve zekât vermeyenle savaşmamız vacip olmuştur. Çünkü Allah Teâlâ, onlarla savaşma hükmünü, iman edip namaz kıldıkları ve zekât verdikleri zaman kaldırmıştır.

15 Buhari, Hacc 67.

Eğer bunları yapmazlarsa öldürülmeleri vaciptir. Nitekim Hz. Ebu Bekir de zekâtı vermeyip, irtidat eden Araplara karşı zekâtı verinceye kadar savaşmıştır. Malik b. Enes'ten gelen rivayete göre Hz. Peygamber vefat ettikten sonra bütün Arap (bedeviler) irtidat etmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'e 'Arapların hepsiyle savaşmayı mı istiyorsun' diye sorunca; Hz. Ebu Bekir kendisine şöyle cevap verdi: "Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittim: 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şahadet edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.'¹⁶ Çok basit bir şey de olsa Hz. Peygamber'e verdiklerinden bir şeyi bana vermekten geri dururlarsa bundan dolayı onlarla savaşırım." Bunun üzerine Hz. Ömer dedi ki: Hz. Ebu Bekir'in bu cevabını görünce, bu konuda onun haklı olduğunu anladım. Bazı rivayetlerde şöyle dedikleri nakledilmiştir: "Biz Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet eder, namaz kılarız fakat zekât vermeyiz." Bunun akabinde Hz. Ömer ve Bedir savaşına katılanlar Hz. Ebu Bekir'e gidip, "Onları bırak, İslam kalplerinde sağlamlaşıp iyice yer edince zekâtı verirler." dediler. Buna karşılık Hz. Ebu Bekir; "Vallahi bana Hz. Peygamber'e (zekât olarak) verdikleri basit bir şeyi vermekten geri dururlarsa onlarla bundan dolayı savaşırım." dedi ve şöyle devam etti: "Hz. Peygamber, üç şeyden dolayı savaşmıştır: Kelime-i şahadet, namaz kılma ve zekât verme." Hz. Ebu Bekir bunu söyledikten sonra "Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın." (Tevbe 9/5) ayetini okuyarak "Bundan daha fazlasını vallahi istemem daha azını da kabul etmem." dedi. Zekât vermek istemeyenler ise "Biz zekât vereceğiz fakat sana vermeyeceğiz" deyince, Hz. Ebu Bekir "Vallahi Hz. Peygamber'in onu aldığı gibi alıp, koyulması gereken yere koyana kadar savaşacağım" dedi.

Diğerleri de "Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar" ayetinde bahsedilen hususların gereğini yerine getirmeden onları kabul edip inanma konusunda şöyle demişlerdir: "Sene geçmeyinceye kadar zekât vermek için hapsedilmeleri ve menedilmelerinin mümkün olmaması buna iman edip kabul ettiklerini göstermektedir." Onlar bu konuda "İnsanlar Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar kendileriyle savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri zaman *İslâm'ın hakkı hariç* canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar."¹⁷ rivayetinde olduğu gibi Hz. Peygamber'den gelen rivayetleri delil göstermişlerdir. Ayrıca mezkûr hadisin bazı rivayetlerde şöyle geçtiğini söylemişlerdir: "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik edinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Şayet bunu söylerlerse kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar."¹⁸ Başka bir rivayette de "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik edinceye, namaz

16 Buhârî, İmân 15; Müslim İmân, 8.

17 Müslim, İman, 21.

18 Müslim, Fedâilü'l-Sahâbeti, 33.

kılıncaya ve zekât verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Şayet bunu yaparlarsa kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.”¹⁹

(Rivayetlerde) zikrettiğimiz bu eksik ve fazlalıklar (namaz ve zekât) farklı topluluklar ve bunları (namaz ve zekât) fiili olarak yerine getirme değil de bunlara itikat edip kabul etme anlamında olduğuna delalet eder. Her kim de bunlardan hiç birini dile getirmeden Allah’tan başka ilah yoktur derde, dış görüntüsü itibariyle iman etmiştir. Her kim de, Allah’tan başka ilah yoktur deyip de Hz. Muhammed onun elçisidir demezse, bunu dediği zaman iman etmiş olur. Kim de, bu ikisini deyip (yani Allah’tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed’in de O’nun elçisi olduğunu kabul eder) de namaz ve zekâtı söylemezse, bunları dile getirdiği zaman iman etmiş olur. Dolayısıyla kişi fiili olarak (onları yapıp yapmamakla) değil, iman ve ikrarla iman etmiş olur. Görmez misin ki imamlar (yöneticiler), onlar isteseler de istemeseler de kendilerinden zekât almakla mükelleftirler. Eğer zekât vermek imanın şartından olsaydı, imamın onlardan zekâtı zorla alması o kişilerin mümin olmadıkları anlamına gelirdi.

19 Müslim, İman, 36.